

KS. WIESŁAW WENZ

INSTYTUCJA KANONICZNEJ WIZYTACJI W WINCENTYŃSKIM STOWARZYSZENIU ŻYCIA APOSTOLSKIEGO

1. WPROWADZENIE

Wincentyńskie stowarzyszenie życia apostolskiego to Zgromadzenie Misji, założone we Francji przez św. Wincentego à Paulo (1581-1660), co urzędowo potwierdza Akt Fundacyjny podpisany w Paryżu dnia 17 kwietnia 1625 roku¹. Zgromadzenie Misji zostało zatwierdzone przez Stolicę Apostolską na mocy bulli *Salvatoris nostri*, wydanej przez papieża Urbana VIII² i ostatecznie włączone w struktury prawne Kościoła katolickiego, a dzieła zainicjowane przez św. Wincentego otrzymały urzędowe i apostolskie potwierdzenie swej prawdziwości i autentyczności zbawczej. Sama zaś wspólnota misjonarska w tekście bulli zyskała aprobatę dla bogactwa i piękna wincentyńskiego trudu, tożsamości, nowego charyzmatu i oryginalnych form posłannictwa w nowym instytucie, włączonym do wspólnoty wszystkich rodzin zakonnych. Badania nad tożsamością instytutu,

¹ Por. *Saint Vincent de Paul. Correspondance, Entretiens, Documents. Edition publiée et annotée par Pierre Coste*, (t. I-XIV, Paris 1920-1925), t. XIII, s. 197-202; Por. L. Mezzadri, J.M. Roman, *Historia Zgromadzenia Misji*, t. I, *Od założenia do końca XVII wieku (1625-1697)*, Kraków 1995, s. 46 n.

² Por. Urbanus VIII, *Salvatoris nostri*, bulla z dnia 12 stycznia 1632 roku, w: *Acta Apostolica in gratiam Congregationis Missionis. Bullae, Brevia et Rescripta, Parisiis 1876*, s. 3-9.

zwłaszcza po odkryciu tzw. Rękopisu Sarzana³, umożliwiając obecnie dogłębne poznanie twórczego i prawnego zamysłu św. Wincentego à Paulo, odnoszącego się bezpośrednio do realizacji jego dzieł apostołskich. Dzięki zachowanym regulom szczegółowym, ułożonym dla przełożonego prowincji – wizytatora, możemy m.in. poznać dokładniej wymagania prawa własnego Zgromadzenia Misji, dotyczącego instytucji wizytacji kanonicznej w instytucie. Analiza zachowanych norm pozwala stwierdzić, iż w Zgromadzeniu Misji źródłem szczegółowych norm prawnych, określających sposób przeprowadzenia wizytacji wspólnot podstawowych, była dyscyplina kanoniczna Soboru Trydenckiego, jak również późniejsze prawo kodeksowe Kościoła katolickiego. Analiza porównawcza umożliwiła także bliższe poznanie pierwotnego zamysłu św. Wincentego w tej kwestii oraz dokonanie oceny, na ile pierwsze zalecenia prawne wpłynęły na współczesny styl realizacji tego kanonicznego obowiązku i uprawnienia, zwłaszcza w zakresie działań prawnych przełożonego prowincji Zgromadzenia Misji.

I. WPŁYW REFORMY TRYDENCKIEJ NA ŻYCIE WSPÓLNOT ZAKONNYCH I KOMPETENCJE WIZYTUJĄCYCH

Instytucja kanonicznej wizytacji zakonnej we wspólnotach życia konsekrowanego na stałe została urzędowo wprowadzona na mocy dekretu Soboru Trydenckiego *De regularibus et monialibus*⁴. Dekret, który wydano w ramach XXV Sesji Soborowej, w dniach 3-4 grudnia 1563 roku, zawierał 22 postanowienia interpretowane jako zasady wprowadzające reformę w męskich i żeńskich wspólnotach życia konsekrowanego⁵. W toku niniejszego artykułu pragnę zaprezentować, na ile ogólny dorobek soborowy i zaproponowana reforma odnośnie do życia zakonnego w zakresie wizytacji kanonicznej została przejęta przez nowe stowarzyszenie życia apostołskiego, w nurcie pozytywnego otwarcia się Kościoła na rzeczywistość pojawiających się nowych wspólnot zakonnych, zgromadzeń czy stowarzyszeń życia apostołskiego, których rodowód wywodził się z okresu bezpośredniego oddziaływania reform trydenckich. Te nowe wspólnoty zaczęły

³Odkrycia *Rękopisu* dokonał misjonarz Angelo Coppo w archiwum domu Zgromadzenia Misji w Sarzana we Włoszech, w domu należącym do Prowincji Turyńskiej. Do 1991 roku tekst *Rękopisu*, poza małymi urywkami, nie był publikowany w całości. Por. *Rękopis Sarzana*, w: „*Vincentiana*” 4-5(1991), s. 313-406; Por. J.E. Rybolt, *Codex Sarzana*, w: „*Vincentiana*” 4-5(1991), s. 308-311; Por. R. McCullen, *Codex Sarzana*, w: „*Vincentiana*” 4-5(1991), s. 307-308.

⁴Por. Conc. Trid. Sess. XXV, *De regularibus et monialibus*, c. I-XXII, w: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, (curantibus J. Alberigo, J.A. Dossetti, P. Joannou, C. Leonardi, P. Prodi, consultante H. Jedin), ed. III, Bologna 1973, s. 776-784, (cyt. dalej = COD).

⁵Por. *Canones et Decreta Sacrosancti Oecumenici Concilii Tridentini*, Lipsiae 1857, s. 393-438, (cyt. dalej = CDCT).

dynamicznie powstawać jako odpowiedź na nowe potrzeby i oczekiwania Ludu Bożego⁶.

Ojcowie soborowi podjęli próbę wyeliminowania z życia zakonnego wszelkich słabości i prawnych niejasności, które zaistniały w toku wielu dziesięcioleci realizacji treści uprzednio przyjętych reguł. Postanowienia Soboru Trydenckiego miały objąć nowe formy działalności duszpasterskiej realizowanej przez dotychczasowe wspólnoty życia konsekrowanego. W treści trydenckich reguł życia zakonnego można było odnaleźć postanowienia Prawodawcy odnośnie do licznie uzyskanych w średnio-wieczu przywilejów apostołskich, które w historii przyczyniły się wielokrotnie do otwartych konfliktów między zakonami a duchowieństwem świeckim, co z zasady pogłębiało wzajemną awersję i rodziło historyczne antagonizmy oraz poważnie utrudniało pracę duszpasterską. Ojcowie Soboru wprowadzając kanoniczne normy reformujące życie konsekrowane byli świadomi, że te wspólnoty staną się prawdziwym darem dla Kościoła i Ludu Bożego, zwłaszcza ich nowy styl życia i pracy, który znamienne przyczynił się do odnowienia duszpasterstwa⁷. W związku z tym opublikowano dekret o obowiązku rezydencji biskupów i proboszczów, a więc otwarcie przyznano pierwszeństwo działalności duszpasterskiej i pracy nad zbawieniem dusz.

Nauka prawna Soboru Trydenckiego zmierzała ogólnie ku temu, aby władzę nad poszczególnymi klasztorami i rodzinami zakonnymi przekazać biskupom diecezji, jako delegatom apostołskim. Ta propozycja Ojców Soboru mogła stać się groźnym ogniskiem inicjującym poważne ograniczenia wspólnot zakonnych w dalszym korzystaniu z uprzednio otrzymanych przywilejów, zwłaszcza prawa egzempcji, które w stosunku do licznych rodzin zakonnych zostało anulowane⁸. Odnośnie do spraw duszpasterskich postanowiono, iż zakonnicy podejmujący te dzieła będą zależni od władzy miejscowych ordynariuszy, np. w kwestii głoszenia Słowa Bożego, słuchania spowiedzi wiernych, zachowywania i przestrzegania świąt. Ordynariusz miał także decydować o kanonicznym erygowaniu nowych klasztorów, miał czuwać nad prawidłowym wyborem przełożonych i zachowaniu klauzury w klasztorach żeńskich. Władzy biskupa powierzono też sprawę podejmowania decyzji o udzielaniu święceń sakramentalnych⁹. Powyższe kwestie musiały istotnie wpłynąć również na styl i treść przeprowadzania wizytacji kanonicznej.

⁶ J. Delumeau, *Reformy chrześcijaństwa w XVI i XVII wieku*, t. II, *Katolicyzm między Lutrem a Wolterem*, Warszawa 1986, s.47-54.

⁷ W. Wójcik, *Znaczenie uchwał Soboru Trydenckiego dla historii prawa kanonicznego*, w: „Zeszyty Naukowe KUL” 8:1965, nr 2, s. 8; H. Tüchle, C.A. Bouman, *Historia Kościoła*, t. III, (1500-1715, Warszawa 1986, s. 119-120.

⁸ J. Delumeau, *Reformy chrześcijaństwa w XVI i XVII wieku*, t. II, *Katolicyzm między Lutrem a Wolterem*, s. 30-32; W. Wójcik, *Znaczenie uchwał Soboru Trydenckiego dla historii prawa kanonicznego*, s. 8.

⁹ Tamże, s.8 n; Por. J. Kałowski, *Ewolucja prawodawstwa kościelnego dotyczącego instytutów zakonnych o ślubach prostych*, w: „Prawo Kanoniczne” 34(1991), nr 3-4, s. 75-80.

Reforma trydencka, również w kwestii kanonicznej wizytacji, zainicjowała proces zmian w wewnętrznym prawie zakonnym, do czego zobowiązywały poszczególne „reguły” życia konsekrowanego, ogłoszone na XXV sesji wspomnianego Soboru. Już teraz można zasygnalizować, iż Sobór uporządkował prawo wyborcze w zakonach, wezwał do wyborów wolnych i tajnych, zniósł głosowanie przez tzw. zastępców, określił precyzyjnie czynne prawo wyborcze, a także postawił większe wymagania przed kandydatami, którzy zamierzali wstąpić do wspólnoty życia doskonałego. Sobór określił dolną granicę wieku dla kandydatów do życia zakonnego na ukończonych lat 16, wprowadził obowiązkowy – przynajmniej roczny – nowicjat, nakazał zbadać, czy decyzja kandydata o wstąpieniu do klasztoru jest wolna od wszelkiego przymusu. W prawie soborowym uregulowano także sprawę formalnego przejścia zakonnika do innej wspólnoty życia konsekrowanego, podano wskazania dotyczące sprawowania sakramentu pokuty i korzystania ze spowiedzi w zakonach, tak by zabezpieczyć swobodę sumienia penitentów¹⁰.

Reforma trydencka wyznaczała więc kierunek duchowego odnowienia i odrodzenia się wspólnot zakonnych oraz włączenia ich w nurt pracy apostołskiej i duszpasterskiej, zawsze z uszanowaniem decyzji i woli miejscowych biskupów. Trzeba zauważyć, iż realizacja postanowień soborowych przyczyniła się wymownie do rozkwitu życia zakonnego już w czasach nowożytnych oraz umożliwiła wspólnotom zakonnym podjęcie pracy misyjnej, działalności charytatywnej, oświatowej i wydawniczo-edukacyjnej¹¹. W wielu punktach stanowią i dziś żywotne dziedzictwo życia konsekrowanego w Kościele.

II. TRYDENCKIE WSKAZANIA DOTYCZĄCE WIZYTACJI ZAKONNEJ

Nad rzetelnym wypełnianiem reguł zakonnych, nad zachowaniem porządku prawnego w życiu zakonnym oraz nad życiem ascetycznym we wspólnotach konsekrowanych i klasztorach powinni czuwać przełożeni, biskupi i wizytatorzy. Dekret *De regularibus* określił dokładnie praktykę wizytacji zakonnej, a do jej przeprowadzenia zobowiązywał władze danej wspólnoty zakonnej oraz biskupa, który zawsze wypełniał w tym względzie posługę delegata apostołskiego¹².

¹⁰ COD, C. I-XXII, s. 776-784; W. Wójcik, *Znaczenie uchwał Soboru Trydenckiego dla historii prawa kanonicznego*, s. 8-9; H. Tüchle, C.A. Bouman, *Historia Kościoła*, t. III, s. 127.

¹¹ J. Delumeau, *Reformy chrześcijaństwa w XVI i XVII wieku*, t. II, *Katolicyzm między Lutrem a Wolterem*, s. 241; W. Wójcik, *Znaczenie uchwał Soboru Trydenckiego dla historii prawa kanonicznego*, s. 9.

¹² COD, C.VIII, s. 779; por. W. Wenz, *Prawno-teologiczne elementy charyzmatu Zgromadzenia Misji Wincentyńskiej do powstania pierwszych „Reguł Wspólnych” (1617-1655)*, Wrocław 1999, s. 75-76; tenże, *Prawna wartość trydenckich reguł życia doskonałego*, w: „*Quaestiones Selectae*” 10, Rok VII (2000), s. 115-139.

Wizytacja miała funkcjonować we wszystkich klasztorach i opactwach. Klasztory, które dotąd nie podlegały władzy kapituł generalnych lub władzy biskupa, ani nie ustanowiono dla nich wizytatorów biskupich, lub podlegały bezpośrednio pod protektorat Stolicy Apostolskiej, mogły w takim stanie prawnym pozostać tylko przez najbliższy rok. Po upływie tego czasu Sobór zobowiązał, aby właściwi przełożeni w ciągu trzech lat zwrócili się dobrowolnie do wybranego zakonu z prośbą o powołanie dla nich wizytatorów. Wszystko należało uczynić zgodnie z normami i wskazaniem zawartymi w konstytucji Innocentego III „In singulis”¹³.

Nad wykonaniem soborowego prawa powinni czuwać metropolici, którzy otrzymali władzę delegatów apostolskich. Metropolici winni się zatroszczyć, aby klasztory wolne utworzyły kongregację klasztorów z terenu jednej lub kilku metropolii. Następnie kongregacja miała wybrać kapitułę zakonną. Wówczas zostaną kanonicznie wybrani przełożeni i wizytatorzy, którzy z urzędu będą czuwać nad porządkiem prawnym i zachowaniem reguły zakonnej. Sobór zalecał, aby przełożeni i wizytatorzy cieszyli się właściwym autorytetem i poważaniem, oraz by podjęli się trudu częstych wizytacji klasztorów tworzących kongregację. Przedmiotem działania wizytatorów i przełożonych powinna być troska o zrealizowanie we wspólnotach wszystkich postanowień i zarządzeń odbytych już kapituł generalnych¹⁴.

Ojcowie Soborowi upoważnili także biskupów diecezjalnych do podjęcia powyższych czynności prawnokanonicznych, gdyby metropolici zaniedbali swoje obowiązki. Władza udzielona biskupowi, jako delegatowi apostolskiemu, została jednak ograniczona do terytorium jego własnej diecezji¹⁵.

W dekreście Sobór określił również prawa wizytacyjne przełożonych klasztorów i wspólnot zakonnych, które zgodnie z zasadą egzempcji, były wyłączone spod wizytacyjnej władzy ordynariusza. Urząd wizytatora w tych wspólnotach został powierzony opatom, którzy byli „głową” poszczególnych kongregacji zakonnych, sprawowali jurysdykcję nad mniejszymi klasztorami oraz cieszyli się przywilejem pierwszeństwa. Opaci przyjęli również obowiązek wizytowania klasztorów i wspólnot zakonnych oddanych w powiernictwo¹⁶. Sobór ustalił także wyjątki od przedstawionych reguł wizytowania w oparciu o przywilej egzempcji¹⁷.

¹³ COD, s. 240-241; IV Sobór Laterański (1215), w: Ch.J. Hefele - D.H. Leclercq, *Histoire des conciles*, t. V, cz. 2, Paris 1913, s. 1342-1343.

¹⁴ COD, C.VIII, s. 779.

¹⁵ „Quodsi, etiam metropolitano instante, praedicta exsequi non curaverint, episcopis, in quorum dioecibus loca praedicta sita sunt, tamquam sedis apostolicae delegatis subdantur” CDCT, C.VIII, s. 411.

¹⁶ COD, C.XX, s. 782.

¹⁷ „Quae, cum ordinum suorum capitibus subsint, declarat sancta synodus, in iis, quae alias de visitatione monasteriorum commendatorum definita sunt, non esse comprehensa, teneanturque quicumque praedictorum ordinum monasteriis praesunt, praedictos visitatores recipere et illorum ordinationes exsequi” Tamże, s. 782; „Ipsa quoque monasteria, quae sunt ordinum capita, iuxta sanctae

Trydenckie przepisy wizytacyjne jasno dowodzą, jak dojrzałej oraz autentycznej postawy żądał Sobór, zarówno od całych wspólnot zakonnych, jak i od poszczególnych członków tych wspólnot.

III. KODEKSOWE NORMY DOTYCZĄCE WIZYTACJI KANONICZNEJ WE WSPÓLNOTACH ZAKONNYCH

Kodyfikacja prawa kościelnego przyczyniła się wymownie do ujednoczenia norm kanonicznych, dotyczących obowiązku i uprawnień przełożonego wyższego oraz ordynariusza w zakresie podjęcia i przeprowadzenia okresowej wizytacji kanonicznej. Prawodawca postanowił, że przełożeni wyżsi, wskazani do powyższego działania przez konstytucje zakonne, a więc prawo własne danego instytutu, powinni osobiście lub w sytuacji zaistnienia przeszkody – przez swoich zastępców wizytować wszystkie podległe im domy, w czasie określonym przez konstytucje wspólnoty¹⁸. Natomiast ordynariusz miejscowy miał prawo i obowiązek co pięć lat na swoim terenie, osobiście lub przez swego zastępcę, wizytować domy wspólnot zakonnych¹⁹. Zgodnie z prawem powinnośc tę podejmował wobec klasztorów mniszek podległych mu lub Stolicy Apostolskiej²⁰, domów zgromadzeń męskich i żeńskich działających na prawie diecezjalnym²¹, klasztorów mniszek w zakresie spraw odnoszących się do klauzury, które zwyczajnie podlegały zakonnikom²²,

sedis apostolicae et cuiusque ordinis constitutiones visitentur” Tamże, s. 782; „*In ceteris omnibus praefatorum ordinum privilegia et facultates, quae ipsorum personas, loca et iura concernunt, firma sint et illaesa*” Tamże, s. 782-783.

¹⁸ Por. *Codex Iuris Canonici* (1917), can. 511 (cyt. dalej = CIC).

¹⁹ Por. CIC, can. 512 § 1.

²⁰ Por. CIC, can. 512 § 1.1. Wizytujący powinien obejrzeć miejsca przeznaczone do kultu i używany sprzęt kościelny, jak również sam klasztor w zakresie przestrzegania klauzury, urzędzenia mieszkań osób zakonnych i części rekreacyjnych oraz zbadać majątek wspólnoty, zwłaszcza sprawdzić sposób jego nabywania, zarządzanie majątkiem i wydatkowanie środków materialnych oraz poznać głębiej sprawy dotyczące realizacji zasad dyscypliny kościelnej i zakonnej. Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. I, Opole 1957, s. 641.

²¹ Por. CIC, can. 512 § 1.2. Uprawnienia wizytującego rozciągały się również na dom stałego pobytu przełożonego generalnego. Natomiast w przypadku kiedy zgromadzenie zakonne na prawie diecezjalnym działało już w kilku diecezjach, to wizytujący ordynariusz nie mógł badać działalności całego zgromadzenia, bądź żądać relacji o wspólnotach tej rodziny zakonnej spoza jego diecezji. Por. CIC, can. 492 § 2, 495 § 2; Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. I, Opole 1957, s. 642.

²² Por. CIC, can. 512 § 2.1. Prawodawca sprawy wewnętrzne w zakresie zarządu i karności powierzył wizytacji zakonnej przełożonego zakonu męskiego, który sprawował pieczę nad zakonem żeńskim, zgodnie z prawem własnym. Ordynariusz nabywał prawo wizytacji wtedy, gdyby w kaplicach i kościołach zakonu nie przestrzegano stosownych przepisów prawa, lub gdyby wizytacji zakonnej nie było od pięciu lat. Ordynariusz zawsze miał prawo wizytacji szkół, patronatów i spraw związanych z wychowaniem religijnym i formacją moralną. Por. CIC, can. 1261; por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. I, Opole 1957, s. 642.

domów zgromadzeń kleryckich na prawie papieskim²³ i domów zgromadzeń laickich na prawie papieskim²⁴. Wizytujący miał prawo i obowiązek stawiania pytań, ściśle dotyczących zakresu wizytacji, zaś wszyscy zakonnicy byli zobowiązani do udzielania odpowiedzi zgodnie z prawdą. Przełożonym nie wolno było w tym czasie odwozić podwładnych od spełnienia tego obowiązku ani też utrudniać samej wizytacji.

Natomiast aktualne prawo kodeksowe, mając na uwadze istotne racje, zobowiązuje przełożonych do regularnego wizytowania podległych sobie domów. Należy podkreślić, że sama wizytacja znacząco ułatwia osobowy kontakt oraz stwarza okoliczności bliższego poznania sytuacji wspólnot podstawowych danego instytutu, jak również pozwala rozwiązać nabrzmiałe trudności. Wizytacja ma dotyczyć domu i członków wspólnoty²⁵, a jej zakres, przedmiot, stosowanie środków zaradczych, jak również prawne wskazanie przełożonego wizytującego powinno być jasno określone w prawie własnym instytutu. W sprawach duszpasterskich i pokrewnych²⁶, zgodnie z poprzednim kodeksem, uprawnienia wizytacyjne zostały przy ordynariuszu miejsca²⁷, zaś prawo własne instytutu określa szczegółowe zobowiązania i zależności dzieł duszpasterskich od władzy biskupa diecezjalnego²⁸. W obecnym kodeksie prawodawca żąda również od członków instytutu, aby z zaufaniem odnosili się do osoby wizytującej i zgodnie z prawdą odpowiadali na stawiane przez nią pytania. Nikt z przełożonych nie może odwozić podwładnych od realizacji tego kanonicznego obowiązku lub swoimi działaniami blokować osiągnięcie celu wizytacji, od którego istotnie zależy w przyszłości do-

²³ Por. CIC, can. 512 § 2.2. Prawodawca jasno określił, że uprawnienie ordynariusza dotyczyło publicznych miejsc sprawowania kultu i sakramentów, poza zakonami ścisłymi, posiadającymi wyrażną egzempcję. Mógł te miejsca wizytować (kaplice publiczne i kościoły) tylko wtedy, gdy nie zachowywano wiernie przepisów odnoszących się do kultu religijnego. Natomiast zwyczajnemu prawu wizytacji kanonicznej ordynariusza podlegały sprawy duszpasterskie. Por. CIC, can. 631 § 1, 1261, 1382; por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. I, Opole 1957, s. 642-643.

²⁴ Por. CIC, can. 512 § 2.3. Zakres wizytacji ordynariusza obejmował miejsca kultu publicznego i wszystkich spraw odnoszących się do wewnętrznej karności zakonnej. Dlatego powinien zbadać czy nie zaistniały wykroczenia przeciwne wierze, obyczajom, zachowaniu klauzury, czy zakonnicy zachowują przepisy dotyczące korzystania z sakramentów św., a więc pokuty i Eucharystii. Prawodawca polecił, aby wizytujący skutecznie zapobiegał nadużyciom, widząc bezradność i zaniedbania przełożonych oraz pozostawał w kontakcie ze Stolicą Apostolską. Por. CIC, can. 618 § 2.2; por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. I, Opole 1957, s. 643.

²⁵ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 628 § 1 (cyt. dalej = KPK).

²⁶ Por. KPK, kan. 391- 392.

²⁷ Por. KPK, kan. 396 § 1-2.

²⁸ W Zgromadzeniu Misji przyjęto m.in. normę: „Biskupom diecezji, w których pracuje Zgromadzenie będziemy posłuszni zgodnie z prawem powszechnym i naszym własnym oraz stosownie do myśli i ducha św. Wincentego”. *Konstytucje Zgromadzenia Misji*, 38 § 2.

bre kierowanie wspólnotą²⁹ Dzisiaj wskazuje się, by wizytacja miała charakter bardziej rodzinny i została uwolniona od zbędnych formalnych działań, była czasem twórczego dialogu, a w ostatecznym rezultacie prowadziła do odrodzenia i dynamicznego ożywienia wspólnoty³⁰. Wyraźne ślady wskazań Soboru Trydenckiego i reformy kodeksowej prawa kościelnego odnajdziemy w ewolucji norm szczegółowych, dotyczących kanonicznej wizytacji domu w prawie własnym wincentyńskiego instytutu.

IV. PRZEPROWADZENIE WIZYTACJI W WINCENTYŃSKIM PRAWIE WŁASNYM

Wizytator ponosił we wspólnocie szczególną odpowiedzialność za wierne zachowanie wymagań własnego prawa fundamentalnego, a mianowicie promulgowanych reguł i konstytucji Zgromadzenia Misji³¹. Dlatego za zgodą swej rady miał prawo i obowiązek wydawać zarządzenia służące pomnożeniu dobra administrowanej prowincji³², jak również mógł inicjować ważniejsze dzieła apostołskie w domu Zgromadzenia Misji lub je znosić, dokonując tego w ścisłej współpracy z przełożonym generalnym³³. Prawo własne od początku zobowiązywało wizytatora do osobistego zapoznawania się z charakterem pracy konfratrów w poszczególnych domach, prawnie erygowanych. Temu właśnie służyła instytucja kanonicznej wizytacji zakonnej, określona prawnie w regułach trydenckich, odnoszących się do wcześniejszych dokumentów Stolicy Apostolskiej, które zobowiązywały władze wspólnoty zakonnej lub biskupa do jej przeprowadzenia. Wizytujący biskup zawsze realizował to zadanie wypełniając urząd delegata apostołskiego³⁴.

1. Obowiązek wizytowania domów swojej prowincji

W regułach szczegółowych, już na samym początku zaakcentowano zobowiązanie wizytatora, obligujące go do corocznej wizytacji wspólnot swojej prowincji, wskazując, by zatrzymywał się dłużej w miejscach wymagających jego obecności, zapewniając odpowiednio możliwość i sposób dogodnego kontaktowania się z pod-

²⁹ Por. KPK, kan. 628 § 3.

³⁰ Por. E. Gambari, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, Kraków 1998, s. 659-660.

³¹ Por. *Konstytucje i Reguły Zgromadzenia Misji*, 110 § 1.10; por. 125.1.

³² Por. Tamże, 125.2.

³³ Por. *Statuty Zgromadzenia Misji*, 69.2.

³⁴ Por. COD, C. VIII, s. 779. Wszystko należało uczynić zgodnie z normami i wskazaniem zawartymi w konstytucji Innocentego III *In singulis*. Por. tamże, s. 240-241; por. IV Sobór Laterański (1215), w: Ch.J. Hefele, D.H. Leclercq, *Histoire des conciles*, t. V, cz. 2, Paris 1913, s. 1342-1343.

władnymi i przełożonym generalnym³⁵. Obowiązek wizytacji poszczególnych wspólnot podstawowych przez przełożonego prowincji należał zawsze do pierwszych powinności wizytatora. Dlatego w prawie własnym Zgromadzenia w każdym okresie historii takie zobowiązanie było pierwszym. W konstytucjach z 1953 roku zobowiązano wizytatora do odprawiania wizytacji corocznej, chociaż zasygnalizowano możliwość wizytowania domów misjonarskich przynajmniej co dwa lata³⁶. Natomiast w najnowszym prawie własnym prawodawca generalny uznał częste odwiedzanie domów i konfratrów przez wizytatora za jego prawo i obowiązek, a z urzędu powinien to uczynić przynajmniej co drugi rok³⁷. Prawo wymaga od wizytatora, by dobrze poznał możliwości apostolskiego posługiwania swojej prowincji, podejmował dialog i konsultacje z konfratrami, jak również relacjonował przełożonemu generalnemu o istotnych sprawach swojej prowincji³⁸.

2. Obowiązek osobistego wizytowania podstawowych wspólnot prowincji

Przełożony prowincji z zasady osobiście powinien dokonywać urzędowych wizytacji. Jednak ilekroć z ważnych przyczyn nie będzie mógł kanonicznie zwizytować wszystkich domów prowincji, wówczas po konsultacji z członkami swojej rady, powinien zlecić to zadanie wybranemu zastępcy. Zasadniczo nie powinien tego czynić w odniesieniu do seminariów, bowiem prawo własne zobowiązywało wizytatora do osobistego wizytowania domów, w których były właśnie seminaria Zgromadzenia lub inne miejsca zdobywania wiedzy³⁹. Zgodnie z tradycją Zgromadzenia wizytator najczęściej korzystał w czasie przeprowadzania wizytacji z pomocy członków swej rady, bowiem na nich ciążył prawny obowiązek wspomagania przełożonego w zarządzaniu prowincją⁴⁰. Obecnie wizytator, realizując obowiązek wizytacji kanonicznej, może również skorzystać z urzędowej pomocy, a mianowicie z posługi swego asystenta⁴¹ lub radców prowincji, którzy mają go wspierać czynem i radą w sprawowaniu władzy⁴².

³⁵ „Singulis annis suam Provinciam visitabit et diutius in locis immorabitur, ubi magis opus esse iudicabit, praesertim in loco ad communicationem cum inferioribus et Superiore Generali magis commodo” *Regulae Visitoris*, w: *Rękopis Sarzana*, s. 71-72.

³⁶ Por. *Konstytucje i Reguły Zgromadzenia Misji*, 110 § 1.1.

³⁷ Por. *Konstytucje Zgromadzenia Misji*, 125.6; Por. KPK, kan. 628 § 1.

³⁸ Por. *Statuty Zgromadzenia Misji*, 69.6.

³⁹ „Si quando ob causas gravioras visitare omnia loca suae Provinciae ipse non possit, re cum suis consultoribus collata ad ea, quae non potest, sibi alium aubstitutet, quamvis omnino curandum sit, ut ipse per se seminaria nostrorum et loca studiorum visitet”. *Regulae Visitoris*, s. 72.

⁴⁰ Por. *Konstytucje i Reguły Zgromadzenia Misji*, 116.1.

⁴¹ Wskazano, by ten urząd pełnił jeden z radców prowincji. W czasie nieobecności wizytatora posiada pełnię władzy, z wyjątkiem spraw wyraźnie zastrzeżonych przez przełożonego prowincji. Natomiast kiedy wizytator nie posiada zdolności kierowania prowincją, asystent zastępując go ma pełnię władzy. Por. *Statuty Zgromadzenia Misji*, 73 § 1-3. W Prowincji Polskiej asystent jest prawnym zastępcą

3. Sposób i zakres przeprowadzenia kanonicznej wizytacji

Następne urzędowe wskazania z pierwszych reguł szczegółowych dla wizytatora określiły sposób i zakres przeprowadzenia kanonicznej wizytacji wspólnoty. Otóż przełożony prowincji zaraz po przybyciu na miejsce powinien zapytać superiora domu o sprawy ważne i naglące, które należałoby szybko załatwić. Powinien także poprosić go o relację z poprzednich wizytacji, z życzliwością nawiązać dialog ze wszystkimi konfratrami w domu oraz skierować do nich właściwą zachętę do podjęcia trudu duchowej odnowy i troski o osobistą doskonałość⁴³. Realizacji powyższych zamierzeń miało służyć wygłoszenie przez wizytatora oficjalnej konferencji tzw. zachęty, poświęcając ją w dużej mierze wizytacji. Przełożony prowincji w tym wystąpieniu był zobowiązany wskazać na potrzebę instytucji kanonicznej wizytacji, jej pozytywnych skutkach i innych motywach. Powinien we wspólnocie zapowiedzieć jej przebieg i wskazać na tradycję Zgromadzenia Misji w tej materii, akcentując środki i sposoby, za pomocą których wizytowani będą mogli dobrze współpracować z wizytatorem lub wskazać na prawne wymagania stawiane osobom wizytowanym. Przełożony prowincji powinien zadbać o odpowiednią organizację następnego dnia wizytacji, wygłaszając nawet na ten temat stosowną konferencję, jeśli uzna takie działanie za konieczne⁴⁴. Wynika z tego, iż przełożony powinien najpierw roztropnie włączyć się w codzienny rytm życia wspólnoty i ocenić poszczególne jego elementy, stosownie do wymagań prawa własnego wincentyńskiego instytutu.

Zgodnie z tradycją, przełożony prowincji powinien rozpocząć wizytację kanoniczną od kościoła Zgromadzenia Misji, gdzie przy drzwiach zamkniętych miał najpierw zbadać sposób przechowywania Najświętszego Sakramentu, naczynia z olejem chorych i relikwie świętych oraz zbadać stan ołtarzy i chrzcielnic w kościołach parafialnych, jak również innych rzeczy służących do sprawowania kultu

cą wizytatora i równocześnie pierwszym radcą prowincji. Por. *Normy Polskiej Prowincji Zgromadzenia Misji*, 140.

⁴² Por. *Konstytucje Zgromadzenia Misji*, 126-127; Por. KPK, kan. 628 § 1.

⁴³ „Cum primum in locum visitationis pervenerit, superiorem interrogabit, num res aliqua urgeat, cui cito sit remedium adhibendum et visitationes praeteritas petet, deinde omnes simul benigne alloquetur et ad renovationem in Spiritu et studium perfectionis hortabitur” *Regulae Visitoris*, s. 72; por. *Reguły Wspólne Zgromadzenia Misji*, I,1.

⁴⁴ „Quod ut melius praestet in prima exhortatione quam habebit agere ut plurimum conveniet de ipsa visitatione loquendo scilicet 1 – de eius necessitate et utilitate aut aliis motivis, 2 – afferendo eiusdem descriptionem et modum in Congregatione consuetum, 3 – media quibus bene cooperari Visitori valeant seu, quod fere idem est, dispositiones in visitandis requisitas proponendo; et praeterea, si res postulat, de eodem subiecto conferentiam die sequenti fieri curabit”. *Regulae Visitoris*, s. 72; por. *Konstytucje i Reguły Zgromadzenia Misji*, 110 § 1.12.

religijnego, przechowywanych w kościele lub zakrystii⁴⁵. Wizytując kościół powinien sprawdzić, czy znajdowały się w nim konfesjonały. Jeśli członkom wizytowanego domu kanonicznie nie zlecono wcześniej pełnienia urzędowej posługi spowiadania wiernych, to konfesjonały powinny zostać usunięte z kościoła. Natomiast w przypadku kiedy misjonarzy zobowiązano do podjęcia troski o stałe duchowe posługiwanie wiernym w sakramencie pokuty np. powierzając prowadzenie parafii, wówczas wizytator powinien sprawdzić, czy w kościele znajdują się konfesjonały i czy zostały właściwie wykonane. Gdyby nie było konfesjonałów powinien zatroszczyć się o ich staranne wykonanie i rozmieszczenie⁴⁶.

Po wizytacji miejsca świętego posługiwania wiernym przez misjonarzy, przełożony prowincji powinien kontynuować czynności wizytacyjne wobec wszystkich członków wspólnoty domowej, będąc wobec nich prawdziwie przystępnym i życzliwym. W zaleceniu prawodawca chciał zagwarantować obiektywizm w postawie wizytującego do tego stopnia, by w nikim nie zrodziło się podejrzenie, że wizytator wobec niego jest mniej radosny, a może nawet uprzedzony, bowiem wcześniej na jego temat korzystał z informacji osób jemu nieżyczliwych⁴⁷. Św. Wincentemu à Paulo zależało, by wizytator jako przełożony jednocześnie członków wspólnoty, nie kierował się usłyszczanymi pomówieniami, dbał o ich dobro duchowe i materialne⁴⁸, przejawiał dojrzałość osobową w ocenie współbraci⁴⁹. Takie właśnie zdolności w postawie wizytatora akcentują również współczesne dokumenty prawa własnego Zgromadzenia Misji⁵⁰, czyniąc to po 350 latach od napisania reguł dla przełożonego prowincji.

⁴⁵ „Visitationem incipiet a Templo in quo ianuis clausis Primo videbit quomodo Sacrosanctae Eucharistiae sacramentum custodiatur. Deinde visitabit sacrum oleum Infirmorum, sanctorum reliquias, Altaria item in ecclesiis Parochialibus fontes Baptismatis et caetera quae cultui Divino tam in ipso Templo quam in Sacristia inserviunt”. *Regulae Visitoris*, s. 72.

⁴⁶ „Inspiciet etiam num sit confessoriorum sedes ut, si quae ibi reperiantur, statim auferri iubeat, nisi domus ad curam animarum nos obligaret, in quo casu videbit an rite et ut decet sint fabricatae aut, si nullae forent, aliquas curet diligenter confici et collocari”. *Regulae Visitoris*, s. 72-73; por. Reguły Wspólne Zgromadzenia Misji, XI, 2.

⁴⁷ „Postea ipsas personas visitabit sese omnibus affabilem et benevolum exhibens ne alicuius mentem subeat suspicio, quod ob sinistras aliquas informationes minus hilarem vultum ipsis ostendat”. *Regulae Visitoris*, s. 73.

⁴⁸ Por. *Saint Vincent de Paul*, t. XI, s.235-242; por. J.M. Roman, *Święty Wincenty à Paulo. Biografia*, Kraków 1990, s. 348-349.

⁴⁹ Por. *Saint Vincent de Paul*, t. XI, s. 351; por. T. Marquina, *Przełożeni*, w: *Słownik duchowości wincentyńskiej*, t. II, Kraków 1999, s. 183.

⁵⁰ „pełen troski o czynny udział wszystkich konfratrów w życiu i działalności apostolskiej prowincji, [...] powinien popierać posługę poszczególnych domów, troszcząc się o osobowy rozwój i aktywność poszczególnych konfratrów” *Konstytucje Zgromadzenia Misji*, 123 § 2.

4. Stały harmonogram rozmów w czasie wizytacji kanonicznej

Szczegółowy scenariusz postępowania wizytatora określał kolejno harmonogram rozmów wizytującego z przełożonym domu, jego radą, urzędnikami pełniącymi różne funkcje i starszymi konfratrami żyjącymi we wspólnocie domowej. Każdemu powinien postawić pytanie o stan wspólnoty, a więc powinien zapytać o coś ważnego, co dotyczyło zarówno superiora, jak i innych członków. W ważnych okolicznościach powinien informację uzyskać potajemnie, gwarantując zachowanie tajemnicy. Istotne wiadomości powinien posiadać na piśmie, wystrzegając się ich publikacji, jak również swoim zachowaniem nie może wskazać na tych, którzy takowe informacje przekazali. Wizytator po zakończeniu komunikacji ze wszystkimi, po uzyskaniu i rozważeniu ważnych dla wspólnoty domowej informacji, ponownie powinien spotkać się z superiorem domu, w celu wysłuchania jego krótkiej informacji na temat każdego członka wspólnoty⁵¹. Po rozmowie z przełożonym wizytator mógł się zorientować na temat stopnia wzajemnych braterskich i rodzinnych relacji we wspólnocie domowej, realizacji ślubu ewangelicznego posłuszeństwa, co powinno być znamienne dla wspólnoty instytutu⁵².

Zgodnie z zaleceniami reguł, po spotkaniu z przełożonym domu, wizytator następnie wzywał każdego konfratra, zachowując w tej kwestii przez siebie ustalony porządek i kolejność. Rozmowa powinna odbywać się zasadniczo w cztery oczy, wizytator winien pytać wizytowanego raczej z pamięci, a nie posługiwać się kartką z pytaniami. Prawodawca przygotował dla wizytatora gotowe przykłady konkretnych pytań wizytacyjnych, jakie w czasie kanonicznego działania był on zobowiązany postawić konfratom, zachowując w ten sposób zalecenia instrukcji instytutu. Przełożony prowincji mógł także zanotować z rozmowy wizytacyjnej rzeczy ważne i godne utrwalenia oraz dodatkowo roztropnie zapytać konfratra o inne sprawy⁵³. Każda rozmowa wizytacyjna była dla przełożonego prowincji niejako egzaminem z cnoty roztropności, którą Wincenty cenił najwyżej i uważał ją za

⁵¹ „Petet a superiore et consequenter a consultoribus, officialibus et aliquibus antiquiorum num quid alicuius momenti sciant de statu domus, et si opus fuerit de hoc informationem fieri curabit secreto, quam scriptam secum habebit nemini illam aperiendo et cavebit ne quis suspicione assequi possit eos, qui talia secreta sibi retulerint. Huiusmodi informationibus acceptis et consideratis percurrat cum superiore catalogum personarum domus, brevemque de singulis ab eo capiet informationem”. *Regulae Visitoris*, s. 73.

⁵² Por. *Reguly Wspólne Zgromadzenia Misji*, V, 2.

⁵³ „Postea vocabit omnes sigillatim eo ordine, quo ei magis convenire videbitur, et singulos seorsim iuxta instructionem sequenti capite positam memoriter potius quam ex scripto interrogabit et quae advertenda iudicaverit sibi memoriae causa scribet, quid vero a quoque interrogandum sit, illius prudentiae reliquitur”. *Regulae Visitoris*, s. 73.

konieczną dla sprawującego rządu w Zgromadzeniu Misji, bowiem zapewnia ona zachowanie w jego posłudze mądrej równowagi i jest fundamentem autentycznej osobowości, zwłaszcza kiedy musi podejmować rozważne decyzje⁵⁴. Przed podjęciem rozmowy wizytator powinien wszystkich zachęcić do postawy otwartości i mówienia szczerzej prawdy, aby nikogo nie obciążało w przyszłości ukryte zło i fakt, że złej sytuacji w domu wspólnoty nie można było uzdrowić z powodu celowego i świadomego milczenia ze strony konfratrów. Wizytator powinien także uświadomić konfratrom, że są zobowiązani do zachowania tajemnicy, zwłaszcza jeśli treść ich rozmów była poufna, nawet kiedy w tej sprawie byliby pytani przez osoby niższe w precedencji od przełożonego prowincji, a mianowicie przez superiora domu czy innego urzędnika⁵⁵. W rozmowach wizytacyjnych nie będzie łatwowierny, nawet kiedy ujawnione zostaną negatywne sprawy przeciwko innym członkom domu, zwłaszcza przeciwko przełożonym. Wówczas powinien te sprawy rozważnie przemyśleć i zastanowić się, w jaki sposób pozytywnie zainspirować konfratrów do dalszego wspólnego życia w Zgromadzeniu, nie osłabiając równocześnie ich cnoty posłuszeństwa wobec bezpośrednich przełożonych⁵⁶. Zdaniem św. Wincentego à Paulo superior domu powinien być wzorem posłuszeństwa wobec przełożonych wyższych, a w kierowaniu wspólnotą musiał odznaczać się wytrwałością w dążeniu do celu i łagodnością w doborze środków, aby chronić dobro wspólnoty⁵⁷. Istotą czynności wizytacyjnych przełożonego prowincji również było zabezpieczenie i pomnożenie dobra danej wspólnoty Zgromadzenia. Dlatego w przypadku obiektywnego potwierdzenia, że faktycznie któryś z członków przyczynił się do rozłamu wewnętrznej jedności wszystkich konfratrów bądź skłócenia wspólnoty z przełożonym, powinien zostać bardzo starannie usunięty z domu, aby nie narażać domowników na dalsze niepokoje. Kanoniczne przeniesienie

⁵⁴ Por. *Saint Vincent de Paul*, t. XI, s. 466; por. *Reguły Wspólne Zgromadzenia Misji*, II, 5; por. *Normy Polskiej Prowincji Zgromadzenia Misji*, 133.

⁵⁵ „Omnes hortabitur ad veritatem sinceram dicendam ne ipsis imputetur si morbi propter eorum silentium incogniti et latentes curari non possint admonebitque teneri eos servare sub secreto quidquid cum eo quod secretum requirit transegerint, licet a quovis alio qui ipso sit inferior de ea re interrogentor” *Regulae Visitoris*, s. 73-74. Wszystkie teksty dotyczące obecnie formacji kandydatów do Zgromadzenia uwarściwiają na zdobycie osobowej dojrzałości i odpowiedzialności za wspólnotę. Por. *Konstytucje Zgromadzenia Misji*, 77-95; *Statuty Zgromadzenia Misji*, 40-50; *Normy Polskiej Prowincji Zgromadzenia Misji*, 18-49.

⁵⁶ „Non facile credet si quae forsitan referantur contra alios maxime contra superiores, sed ea notabit et expendet ut veritatem assequatur, cavebit ne, dum subditos consolari studebit, illi debiliores in obedientia erga suos immediatos superiores reddantur”. *Regulae Visitoris*, s.74.

⁵⁷ Por. *Saint Vincent de Paul*, t. II, s. 250; t. XI, s. 239. Wincenty nalegał do jednego z superiorów: „W pewnych przypadkach należy przeciwstawiać się z łagodnością i ze słodyczą; w innych należy stanowczo występować przeciw nadużyciom. Zawsze jednak musisz kierować się wołą Bożą i troską o Jego większą chwałę oraz o dobro wspólnoty” Tamże, t. IV, s. 91.

będzie zastosowaniem koniecznego lekarstwa na tę chorobę wspólnoty⁵⁸. Przedstawione reguły i ustalenia stanowiły niejako przygotowanie okoliczności podejmowania indywidualnych rozmów wizytującego przełożonego prowincji z superiorem domu, urzędnikami funkcyjnymi we wspólnocie, jak również z pozostałymi konfratrami. Zachowane instrukcje wizytacyjne szczegółowo określają, jakie pytania należy postawić sprawującym władzę we wspólnocie i bezpośrednio wspomagającym przełożonego w tej wspólnocie, jak również o co należy zapytać wszystkich⁵⁹

5. Szczegółowe instrukcje dotyczące pytań wizytacyjnych

Instrukcja pytań dla wizytującego przełożonego prowincji odnosiła się do 16 spraw, o które należało zapytać przełożonego, jego doradców i osoby uznane za właściwe, z zasady uczestniczące w zarządzaniu wspólnotą domową. Wizytator powinien zapytać te osoby: 1 – czy poza tajemnicą spowiedzi znane jej są jakieś poważniejsze zdarzenia w domu i jaki zastosowano wówczas środek zaradczy; 2 – w jaki sposób przestrzegane są reguły odnoszące się do seminarzystów Zgromadzenia Misji; 3 – czy ktoś z chłopców i kobiet został nakłoniony do złożenia ślubów świętych albo nieroztropnie zachęcony do przestrzegania innych zobowiązań; 4 – czy ktoś we wspólnocie domowej darzy zbyt dużym uczuciem swoich krewnych albo czy przebywa we wspólnocie tylko dlatego, by im pomagać; 5 – czy w domu jest wystarczająca liczba spowiedników, gwarantująca odpowiedzialną realizację misjonarskiego zobowiązania do ilości spowiadających się wiernych i jakości spowiedzi; 6 – w jaki sposób odbywają się ćwiczenia z kandydatami do kapłaństwa i z seminarzystami, konferencje dla duchownych, ćwiczenia duchowne dla innych ludzi z zewnątrz, wspieranie i odwiedzanie bractw miłosierdzia; 7 – w jaki sposób realizuje się troskę o zapewnienie dobrego kierownictwa duchowego dla osób uczestniczących w ćwiczeniach duchowych, jaką z takiego działania czerpie się korzyść; czy we wspólnocie domowej odbywają się konferencje na temat grzechów bądź innych problemów; 8 – jaki jest stopień rozwoju prowadzonych badań naukowych i w jakim dokładnie zakresie zachowuje się przepisy i wskazania dotyczące nowych poglądów, ich różnorodności i sposobu argumentowania oraz czy w związku z tym dostrzega się potrzebę odwołania pewnych osób od dalszego studiowania i pracy naukowej, powierzając im inne obowiązki i posługi w Zgromadzeniu; 9 – w jaki sposób odbywają się misje, a mianowicie, czy kazania, upomnienia i katechizacja są dostosowane do metody i stylu przyjętego w zwyczaju

⁵⁸ „Si quis divisionis aut dissensionis eorum qui una vivunt inter se vel cum suo capite autor esse inveniretur, diligentissime ab ea domo velut pestis qui eam posset inficere, si presens remedium non adhiberetur, separandus est” *Regulae Visitoris*, s. 74.

⁵⁹ Por. „Caput 14 – Instructio de iis, quae in visitatione interroganda sunt”, w: *Regulae Visitoris*, s. 77-80.

Zgromadzenia, czy poświęca się czas na odwiedzanie chorych i łagodzenie sporów, czy konfratry przyjmują jakąś zapłatę za te posługi oraz czy pozostałe ustalenia dotyczące głoszenia misji są należycie zachowywane; 10 – czy we wspólnotach domowych zobowiązanych do troski o wiernych wszystkie czynności kurialne są właściwie wykonywane oraz czy misjonarze przestrzegają przepisów i norm rytuau rzymskiego i zarządzeń kościelnych przełożonych; 11 – jak kształtują się wzajemne relacje członków domu oraz kontakty z innymi osobami; 12 – czy ktoś przez symulację choroby nie podejmuje na co dzień trudu postępu w doskonałości oraz pozostaje w bezczynności, unikając prac i zadań wyznaczonych przez Zgromadzenie; 13 – czy we wspólnocie domu wobec osób chorych i przyjmowanych osób okazywana jest należyta troska i gościnność oraz czy członkowie Zgromadzenia powracający z misji lub skądinąd przyjmowani są z życzliwą troską; 14 – czy u kogoś we wspólnocie można zauważyć negatywne przejawy ambicji i egoizmu; 15 – jakiej jałmużny udziela się ubogim spoza domu Zgromadzenia; 16 – które z pobożnych dzieł prowadzone w domu, zgodnie z zadaniami i celem Zgromadzenia Misji, przynosi większą korzyść⁶⁰ Zagadnienia zaproponowane w instrukcji dotyczyły zatem spraw istotnych dla zachowania wincentyńskiej tożsamości we wspólnocie podstawowej, pomagając wykryć ewentualne nieprawidłowości w sprawowaniu władzy i wspólnotowym życiu, jak również uruchomić mecha-

⁶⁰ „1 – Interrogabit si quid gravius in ea domo accidisse extra confessionem intellexerit et quod remedium fuerit adhibitum. 2 – Quomodo servantur regulae quae ad seminaristas Congregationis pertinent. 3 – An aliqui, maxime pueri et mulieres inducantur ad vota emittenda aut ad consilia alia observanda indiscrete impellantur. 4 – An aliquis domi si nimis affectus videatur ad consanguineos vel ad eorum subventionem teneatur. 5 – De numero et sufficientia confessoriorum praesertim in Domibus, ubi ad curam animarum astringimur et de frequentia et fructu confitentium. 6 – Quomodo fiant exercitia ordinandorum et seminariorum externorum. Item collationes seu conferentiae cum ecclesiasticis aut aliis externis et an Confraternitates charitatis visitentur et foveantur. 7 – Quanta cura insumatur in exercitandorum directione et quis fructus inde colligatur et an conferentiae de casibus aut aliis studiis domi vigeant. 8 – Quomodo literarum studia vigeant et quam exacte servantur, quae de opinionum novitate et diversitate deque argumentandi ratione instituta sunt, et an aliqui videantur e studiis evocandi ad aliqua Congregationis munia aut ministeria exercenda. 9 – Quomodo missiones fiant, an scilicet conciones, exhortationes et catechismi ad methodum et stylum in Congregatione consuetum sint accomodati. Item an visitationi infirmorum et litibus componendis vacetur. Num quid pro functionibus in retributionem accipiatur et an reliquae missionum regulae recte observentur. 10 – An in Domibus ad regimen animarum obligantibus functiones curiales rite et recte peragantur caeteraque observentur, quae rituale Romanum et regulae Praefecti ecclesiae praescribunt. 11 – Quibuscum et qua ratione fiant conversationes tam inter nostros quam externos. 12 – An aliqui praetextu infirmitatis relaxentur in via perfectionis et a laboribus instituti nostri aborreant et ad otiositatem tendant. 13 – Ad infirmorum et hospitem debita cura habeatur et an nostri e missionibus aut aliunde domum redeuntes benigne et sollicite recipiantur. 14 – An aliqua ambitionis et proprietatis inditia in aliquo appareant. 15 – Quaenam eleemosinae externis pauperibus erogentur. 16 – Ex quibus operibus piis iuxta nostrum Institutum maior fructus percipiatur” *Regulae Visitoris*, s. 77-78.

nizm uzdrowienia wzajemnych relacji konfraterskich i rzeczywistej kondycji życia wspólnego, które należy do istotnych przejawów charyzmatu św. Wincentego i nieprzerwanej tradycji misjonarskiej⁶¹.

6. Propozycje pytań wizytacyjnych stawianych każdemu konfratrowi

Dla całościowego poznania czynności wizytacyjnych przełożonego prowincji należy dalej przedstawić instrukcję zawierającą pytania, z jakich wizytator powinien skorzystać w indywidualnej rozmowie ze wszystkimi członkami domu. Tematykę odbywanych rozmów zasadniczo wyznaczało 8 zagadnień ujętych w pytaniach instrukcji, jak również 4 pytania przygotowane specjalnie dla scholastyków i 3 pytania dla odprawiających *Seminarium Internum*⁶². W zamyśle prawodawcy proponowana tematyka miała wizytatorowi dopomóc w obiektywnej ocenie danej wspólnoty, tak w zakresie wierności regułom i konstytucjom Zgromadzenia, jak również na płaszczyźnie odpowiedzialnej w realizacji apostołskich dzieł.

Każdego konfratry wizytator mógł zapytać: 1 – o stan jego zdrowia i sił, co sądzi na temat żywienia w domu Zgromadzenia, środków na ubranie, warunków zamieszkania oraz stosowanych przez niego ćwiczeń cielesnych; 2 – będzie mógł zapoznać się z jego samopoczuciem i stanem wewnętrznym, psychicznym. Jeśli uzna, że jest w stanie mu pomóc, pocieszyć go lub przyczyni się do jego rozwoju, wówczas to zainteresowanemu może przedstawić; 3 – w jaki sposób jest traktowany przez swoich obecnych przełożonych i jak ocenia ich pod względem osobowości i na płaszczyźnie posługiwania we wspólnocie jako urzędników Zgromadzenia Misji; 4 – czy zdarzyło się, by któryś z przełożonych ograniczał lub utrudniał swoim podwładnym możliwość komunikowania się z przełożonymi pośrednimi, czy w jakikolwiek sposób okazał swoje niezadowolenie, że członkowie Zgromadzenia skierowali do nich pisma na temat ich osób lub o ich sposobie kierowania wspólnotą; 5 – czy konfrater, poza spowiedzią, dowiedział się czegoś o innym członku domu, czego sam nie pochwała, a więc o jego nieposłuszeństwie, szemraniu, zmowach zwłaszcza przeciwko przełożonym albo o postawie nieuczciwości i braku rozwagi, kiedy ktoś z domowników przestawał z inną osobą w sytuacji zbytniej zażyłości lub o inicjowaniu sporu; 6 – w jaki sposób wspólnota domowa zachowuje konstytucje, dekryty, porządek ogólny Zgromadzenia i rozporządzenia wydawane przez przełożonego generalnego bądź innych przełożonych; 7 – w jaki sposób konfratry wypełniają wobec wiernych zadania, do których Zgromadzenie się zobowiązało, w jaki sposób misjonarze doskonalią się w sprawach duchowych i wewnętrznych oraz jaką postawę przejawiają wobec stałych cnót wspólnoty. Na za-

⁶¹ Por. Konstytucje Zgromadzenia Misji, 21 § 1; *Statuty Zgromadzenia Misji*, 14 § 2; *Normy Polskiej Prowincji Zgromadzenia Misji*, 88.

⁶² Por. *Regulae Visitatoris*, s. 78-80.

kończenie wizytator prosił rozmówcę o dobrowolne sformułowanie osobistych, ważnych i istotnych uwag pod adresem innych wspólnot misjonarskich w prowincji⁶³. Taka rozmowa wymagała od wizytatora wytworzenia atmosfery zaufania, wzajemnego szacunku, duchowego bezpieczeństwa, jak również przekonania konfratra, iż wszystkie czynności mają służyć pomnożeniu dobra i budowaniu trwałej jedności w Zgromadzeniu Misji⁶⁴.

7. Pytania szczegółowe dla scholastyków

Kiedy w wizytowanej wspólnocie przebywali scholastycy, wizytator mógł dodatkowo każdemu z nich postawić następujące pytania: 1 – na ile doświadcza w sobie talentu, zdolności do zapamiętywania, sił i chęci do zdobywania wiedzy; 2 – czy dodatkowe zajęcia proponowane w domu bądź samo uczenie się powoduje zamęt w przeżywaniu ćwiczeń duchowych i odciąga od spraw wewnętrznych; 3 – czy konfrater posiada konieczne książki, czy czyta, pisze i podejmuje dyskusję; 4 – jak ocenia własne postępy w procesie studiowania⁶⁵. Tak więc pytania dotyczyły realizacji podstawowych założeń wynikających z realizowanej w instytucie formacji intelektualnej, duchowej, jak również przygotowania pastoralnego do podjęcia prac Zgromadzenia⁶⁶. Natomiast inny wymiar i cel miała rozmowa wizytatora z kandydatami do Zgromadzenia, którzy aktualnie odprawiali czas próby w Seminarium Internum. Tych kandydatów do życia w Zgromadzeniu Misji, w rozmowie indywidualnej, przełożony prowincji pytał wprost: 1 – czy faktycznie posiadają mocne postanowienie życia aż do śmierci w Zgromadzeniu Misji; 2 – czy

⁶³ „1 – Quomodo valeat corpore et viribus et quomodo ei conveniat ratio victus, vestitus, cubiculi et exercitationis corporis, qua utitur. 2 – Si quid habeat dubitationis aut difficultatis, siquid et ad suam consolationem, instructionem aut profectum fore putat, id confidenter proponat. 3 – Quomodo a suis superioribus tractatus et quid sentiat de illis tam de personis quam de officiis eorum. 4 – An aliquis superior impedierit libertatem subditorum scribendi ad superiores mediatos aut quovis modo significaverit sibi non placere, ut nostri de ipso aut eius Gubernatione ad eosdem scribant. 5 – An noverit extra confessionem aliquid de quavis persona, quod non ei probetur, ut de inobedientia, murmuratione, conspirationibus maxime contra superiores et si quid parum honestum et incautum in familiaritate nimia cum aliqua persona accidisse vel contra de dissensione. 6 – Quomodo domi observentur constitutiones, decreta, communis ordo et ordinationes quae a superiore generali aut aliis superioribus emanant. 7 – Quomodo Congregationis ministeria erga externos exercentur, quod ad modum attinet: Quem progressum faciant nostri in rebus spiritualibus et quod omnium in solidis virtutibus acquirendis studium. 8 – Si de iis, quae pertinent ad alias domos totius Provinciae, aliquid habet quod alicuius momenti videatur, libere proponat”. *Regulae Visitoris*, s. 79.

⁶⁴ Por. *Konstytucje Zgromadzenia Misji*, 96.

⁶⁵ „1 – Quid ingenii, memoriae, virium et propensionis ad literas in se experiatur. 2 – An occupatione exteriori vel studiis removeatur et distrahatur a rebus spiritualibus. 3 – An habeat libros necessarios, an scribat, legat, disputet. 4 – De suo profectu in literis quid sentiat” *Regulae Visitoris*, s. 79-80; por. *Konstytucje i Reguły Zgromadzenia Misji*, 110 § 1.4.

⁶⁶ Por. tamże, 195-197.

jednakowo traktuje wszystkie prace apostołskie wspólnoty, jak również zadania stosownie do tego, co mu nakaze realizacja ślubu posłuszeństwa; 3 – czy sumienie odprawia ćwiczenia duchowe i realizuje inne czynności, które seminarzyści powinni wypełniać oraz w których czynnościach uczynił większe postępy. Wizytator, jeśli uznał to za właściwe, mógł także zapytać o inne sprawy dotyczące wspólnoty seminarzystów i relacji kandydatów wobec przełożonych⁶⁷. Powyższe instrukcje dowodzą, że przełożony prowincji w czasie wizytacji kanonicznej chciał najdokładniej zapoznać się z poziomem relacji interpersonalnych we wspólnocie, warunkujących harmonijne braterskie współdziałanie i współodpowiedzialność za realizowane dzieła Zgromadzenia.

8. Wizytacyjna ocena dóbr materialnych wspólnoty domu

Dla wizytującego przełożonego istotną sprawą było również poznanie faktycznego stanu dóbr ruchomych i nieruchomych zarządzanych przez mianowanych urzędników wspólnoty domowej. Dlatego wizytacja posiadanych dóbr doczesnych Zgromadzenia Misji i konfratrów powinna się odbyć zgodnie z regułami, które zostały już szczegółowo omówione w części o odpowiedzialności wizytatora za dobra doczesne prowincji, natomiast dodatkowo wizytujący był zobowiązany przeanalizować wskazania odnoszące się do urzędników, którym powierzono troskę o dobra materialne domów w prowincji. Temu miały służyć nie tylko informacje przekazywane wizytatorowi, ale również jego osobiste lub przez współpracownika zapoznanie się z odpowiednimi dokumentami⁶⁸. Przełożony prowincji w kontekście wizytacji powinien w obecności superiora domu, jego doradców i mianowanego asystenta przeanalizować treść reguł wspólnych Zgromadzenia pod kątem ich zachowania w tej wspólnocie. Gdyby zauważył jakieś niedociągnięcia, zaniebdania w realizacji prawa fundamentalnego Zgromadzenia Misji, powinien, poznając przyczyny takiego stanu, rozważyć zastosować skuteczne środki zaradcze, które przywrócą pierwotną dyscyplinę instytutu. Natomiast szczegółowe wskazania prawa własnego dotyczące urzędu asystenta, doradców, karciciela, kaznodzie-

⁶⁷ „1 – An firmus sit in proposito vivendi et moriendi in Congregatione. 2 – An indifferens sit ad omnia Congregationis ministeria et exercitia prout obedientia vocabit. 3 – An exercitia spiritualia fecerit, caeteraque a Seminaristis agenda peregerit et in quibus plus profecerit et alia si videbitur ex examine Seminarii interrogare poterit”. *Regulae Visitatoris*, s. 80; Por. *Konstytucje i Reguły Zgromadzenia Misji*, 154 § 1.

⁶⁸ „Visitatio rerum aut partium domus iuxta ea quae in praecedentibus regulis praesertim in nono capite huius officii dicta sunt, fieri debet, in qua simul examinandae sunt regulae officialium, qui eius modi rerum curam habent. Si quid autem non solum informationem sed inspectionem requireret, ipse per se aut per socium id praestabit”. *Regulae Visitatoris*, s. 74; por. tamże, s. 66-67; por. *Konstytucje i Reguły Zgromadzenia Misji*, 135, 136 § 3, 140 § 1-2, 141 § 2; por. *Konstytucje Zgromadzenia Misji*, 149.

jów i kapłanów, jak również innych ważniejszych urzędników powinien rozważyć sam w obecności zainteresowanych. Analizę pozostałych instrukcji i wskazań odnoszących się do innych konfratrów pełniących funkcje we wspólnocie może zlecić osobom towarzyszącym mu w czasie wizytacji lub innemu zastępcy, którzy wykonają powyższe czynności w obecności przedstawicieli zainteresowanych urzędników⁶⁹. Tak więc prawem i obowiązkiem wizytatora było czuwanie nad wiernym zachowaniem konstytucji i reguł Zgromadzenia Misji w podległych mu wspólnotach, a czynności wizytacyjne stanowiły najlepszą sposobność, by osobiście mógł przyczynić się do przestrzegania reguł prawa, usuwając wówczas wszelkie nadużycia i zaniedbania oraz roztropnie i rozważnie stosując wobec niepoprawnych i opornych nawet sankcje kościelne⁷⁰.

9. Pozostałe czynności wizytacyjne. Przyjęcie „rachunku sumienia” od wszystkich członków domu

Przełożony prowincji wizytując wspólnotę Seminarium Internum miał uprawnienie konstytucyjne, aby od każdego kandydata domagać się przekazania pełnej relacji dotyczącej jego wcześniejszego życia, natomiast konfratry podejmujący trzeci rok formacji wincentyńskiej po odbyciu wcześniejszych studiów powinni zapoznać wizytatora z wydarzeniami tego okresu⁷¹. Następnie do istotnych czynności wizytacyjnych należało przyjęcie od członków wspólnoty tzw. dorocznego rachunku sumienia. Jeśli wizytator tej czynności nie mógł dokonać osobiście, wówczas w normalnym trybie powinien wyznaczyć do takiego działania superiora domu. Reguły dla wizytatora określiły, że co roku w każdym domu swojej prowincji albo po przeprowadzeniu wizytacji gospodarczej posiadanych dóbr doczesnych wspólnoty lub w trakcie samej wizytacji, przełożony prowincji powinien przyjąć od wszystkich rachunek sumienia, obejmujący okres od ostatniej jego wizytacji kanonicznej. Rachunek sumienia należało przeprowadzić zgodnie ze szczegółową instrukcją, załączoną do treści prawnych wskazań, które zostaną przeanalizowane poniżej. Natomiast jeśli wizytacja przypadła w okresie odnawiania ślubów, to okoliczności aktu ślubowania należy tak ustalić, by odbył się on wobec wizytatora, który wcześniej osobiście wyznaczy odpowiednich spowiedników do przyjęcia od

⁶⁹ „Regulas communes coram superiore, consultoribus et assistente examinabit et si quae non observari intellexerit, consideratis causis remedia adhibebit ut observari possint. Regulas autem Assistentis, consultorum et Admonitoris, concionatorum et sacerdotum itemque praecipuorum officialium ipse per se cum ipsismet examinabit, reliquas vero aliorum officialium poterit socio aut alteri coram singulis eorum examinandas committere”. *Regulae Visitoris*, s. 74.

⁷⁰ Por. *Konstytucje i Reguły Zgromadzenia Misji*, 110 § 1.10.

⁷¹ „Visitor rationem integram totius antea vitae iuxta constitutiones ab illis exhibet qui Congregationem ingrediuntur, et ab eo tempore quo ad studia missi sunt ab iis qui illis absolutis ad tertium seminarii annum peragendum mittuntur”. *Regulae Visitoris*, s. 74-75.

członków Zgromadzenia Misji spowiedzi generalnej oraz osobiście będzie służył w konfesjonale tym konfratom, którzy zechcą skorzystać w tej sprawie z posługi przełożonego prowincji⁷².

W tradycji prawnej wincentyńskiego instytutu pielęgnowano jednakowy sposób przyjmowania rachunku sumienia od członków wizytowanej wspólnoty. Reguły dla wizytatora zobowiązywały go do osobistego przewodniczenia spotkaniu i przyjmowania rachunku sumienia. W okolicznościach kiedy każdy konfrater stosownie wcześniej pouczony wyznał w rachunku to, co chciał powiedzieć, wizytator, według swojego uznania, mógł go jeszcze zapytać o szczegóły, czyniąc to zawsze poza spowiedzią, nigdy nie zadając pytań powodujących w nim znaczniejsze zawstydzenie. Wizytator nie będzie pytał wszystkich o wszystko, lecz rozważnie i oględnie formułując pytanie zachowa wzgląd na osobę pytanego. W toku przepytывania przełożony prowincji powinien być człowiekiem pełnej łagodności, przekonując egzaminowanych do tego, że nie chce wejść w posiadanie wiadomości jako sędzia, lecz pragnie się o tym wszystkim dowiedzieć jako życzliwy ojciec, aby w razie konieczności pocieszyć podwładnego⁷³. Nie było to łatwe do przeprowadzenia, bowiem doświadczenie wincentyńskie potwierdziło, że przełożeni nie zawsze byli najlepszymi członkami wspólnoty, nie obdarzali jej miłością i nie poświęcali się jej całkowicie, stąd nie potrafili charyzmatycznie przewodzić i dynamizować jej członków⁷⁴.

Istniała możliwość zastosowania krótszej formy wizytacyjnego rachunku sumienia, aby konfratry mogli to ćwiczenie przeżyć z mniejszym stresem, napięciem wewnętrznym i duchowym pożytkiem. Powszechnie stosowano formę, której używano w Zgromadzeniu do comiesięcznych rachunków sumienia. Podstawowy schemat zawierał 6 punktów, wskazując na kolejne fazy przygotowania i przeprowadzenia tego ćwiczenia duchowego we wspólnocie domowej. I tak:

⁷² „Quodsi aliquando per se praestare non poterit, substituet ad id ordinarie superiorem domus; singulis vero annis in quaque Domo suae Provinciae absoluta rerum domesticarum visitatione aut in ipso visitationis decursu (si quid opportunius in aliquibus fore iudicaret) rationem conscientiae ab omnibus accipiet iuxta modum inferius praescriptum. Quodsi visitatio circa renovationem votorum incideret, talis renovatio erit uno circiter mense differenda vel anticipanda ut ipso praesente fieri possit, et tunc ipse ad excipiendas confessiones generales nostrorum aliquos magis idoneos confesarios designabit eosque, qui sibi confiteri volent, benigne audiet”. *Regulae Visitoris*, s. 75.

⁷³ „Visitor inter has omnes sui officii regulas illam maxime observabit, quae de ratione conscientiae nostrorum accipienda habetur et cum quisque dixerit quae dicere voluerit iuxta instructionem datam, poterit Visitor, si quae existimaverit amplius interroganda, id etiam facere, quamvis quae hominem pudore multum afficient ea extra confessionem interroganda non essent, nec a singulis singula petet sed prudenter et circumspicte pro ratione personarum, denique eam suaviter tenebit, ut illa omnia non tanquam ludex exigere, sed ut benignus parens ob subditi consolationem cognoscere velle videatur”. *Regulae Visitoris*, s. 80.

⁷⁴ Por. M. Perez Flores, *Postulowanie*, w: *Słownik duchowości wincentyńskiej*, t. II, s. 122.

1 – wizytator powinien starannie wspólnie wszystkich zachęcić do odprawienia w tej intencji rozmyślania zgodnie z trzema dyspozycjami, a więc należy uświadomić sobie motywy działania, stan wiedzy i pomocne środki; 2 – następnie pod przewodnictwem wizytatora należało wysłuchać wygłoszonej na ten temat konferencji duchowej; 3 – każdy powinien zbadać stan swego sumienia zwykle w odniesieniu do pięciu spraw: a) nad jaką cnotą miał pracować od ostatniego rachunku sumienia i co osiągnął w tej materii, b) jakie główne wykroczenia popełnił od czasu ostatniej wizytacji przeciwko regułom, konstytucjom, ogólnemu porządkowi i postanowieniom powziętym w odniesieniu do ćwiczeń duchowych, c) jaki postęp każdy osiągnął w cnotach stałych, jakie łaski otrzymał od Boga, jakie pocieszenia duchowe i jakie oświecenia, d) jak – jego zdaniem – realizuje własne powołanie, czy jest w nim mocno utwierdzony oraz czy miłuje wszystko, co odnosi się do swego powołania, e) jaką ma szczególną potrzebę lub słabość dotyczącą duszy i ciała, jakie nadużycia opanowały duszę i czy jest fizycznie zdrowy; 4 – wizytator powinien zatroszczyć się, aby każdy krótko i dokładnie zapisał czyniony rachunek sumienia, składający się z 5 punktów, następnie przekazał go przełożonemu wizytującemu bądź odczytał jego treść wobec wizytatora; 5 – natychmiast po tej wypowiedzi wizytator udzieli mu w duchu łagodności i chrześcijańskiego miłosierdzia właściwego pouczenia oraz wskaże na skuteczne środki chroniące go przed ponownym upadkiem. *Resume* tych wskazań powinien przedstawić na kartce, na której wcześniej umieścił trzy najważniejsze grzechy lub zaniedbania danej osoby z przeciwnymi im aktami cnót, rozpoznane dzięki informacji przekazanej w rachunku sumienia; 6 – na zakończenie tego duchowego spotkania, by użyzyć wizytowanemu znacznej pociechy i wsparcia, wizytator klęcząc w duchu pokory, każdego oddzielnie błogosławił słowami: błogosławieństwo Boga wszechmogącego, Ojca i Syna i Ducha Świętego niech zstąpi na nas i pozostanie na zawsze. Amen⁷⁵.

⁷⁵ „Porro ut eiusmodi ratio conscientiae facilius, suavius et fructuosius reddi possit, Visitator uti poterit breviori formula, cuiusmodi ea est qua singulis mensibus in communicationibus ordinariis utimur, fitque ut sequitur. 1 – Visitator accurate omnes simul hortabitur, ut ad hanc rationem conscientiae melius se preparandum meditationem faciant de hac materia haec tria punta continentem 1. motiva, 2. quid scit, 3. media. 2 – Ut de eodem subiecto fiat consequenter conferentia Praeside ipso Visitatore. 3 – Ut quisque conscientiam examinet super quinque capitibus ordinariae communicationis, scilicet 1. quae nam sit ea virtus, quae a praeterita conscientiae ratione fuit tradita ut peculiari cura exerceatur; An scilicet in ea profecerit vel non. Secundo qui sint praecipui defectus ab ultima visitatione admissi contra regulas, constitutiones, ordinem communem et proposita in exercitiis spiritualibus facta. 3. qui profectus in solidis virtutibus. Item quae gratiae a Deo receptae, quae etiam consolationes spirituales et limina. 4. qualem se sentiat circa vocationem, an firmus sit in ea et omnia quae ad eam pertinent diligit. 5. quae sit praecipua necessitas aut infirmitas tam animae quam corporis, quodnam scilicet vitium in anima dominetur et quomodo corpus valeat. 4 – Curabit ut quisque praedictam rationem conscientiae quinque capitibus constantem breviter et distincte scripto mandet et ipsi Visitatori tradet aut, si opus est, coram ipso legat. 5 – Audita cuiusque visitati communicatione

Z przytoczonych reguł wynika, że proponowany każdemu konfratrowi wizytacyjny rachunek sumienia był niewątpliwie aktem religijnym, tak w wymiarze wspólnoty, jak i w przeżyciu osobistym i jako taki stanowił niewątpliwie okazję do wyrażenia autentycznego świadectwa wiary, pobudzał do przeżywania braterstwa w wymiarze nadprzyrodzonym i odpowiedzialności za indywidualny duchowy rozwój, a więc spełniał istotny cel preferowanej w Zgromadzeniu Misji permanentnej formacji swoich członków. Między innymi powyższe motywy mogły skłonić prawodawcę, aby zobowiązać wizytatora do okazania szczególnej troski w swojej prowincji o skuteczny rozwój praktyki przyjmowania rachunku sumienia jako ćwiczenia najważniejszego i najpożyteczniejszego wśród innych zwyczajów wincen-tyńskiego instytutu. Wizytator powinien także kilkakrotnie w tej sprawie skierować upomnienie do poszczególnych przełożonych swej prowincji i pilnie domagać się od nich realizacji tego obowiązku⁷⁶. Przełożony prowincji został także zobowiązany do respektowania i egzekwowania przepisów dotyczących osób konfratrów, którym powierzono urząd superiora domu w prowincji i sprawowania przez nich urzędu. Wyznacznikiem tego miało być szczególniejsze umiowanie życia duchowego, stosownie do godności urzędu przełożonego prowincji. Ta okoliczność powinna istotnie motywować wizytatora do usilnej realizacji i osiągnięcia

continuo dabit illi in spiritu lenitatis et charitatis instructionem convenientem ac remedia contra relapsam efficaciam, quorum summarium ordinarie illi tradet in schedula in qua tres ut plurimum praecipui defectus eiusdem personae ex dictis informationibus cogniti una cum actibus virtutum oppositis scripti erunt. 6 – Absoluta communicatione ut maiorem consolationem et edificationem det visitato, illum in spiritu humilitatis flexis genibus benedicet haec verba ut plurimum pronuntiando: Benedictio Dei omnipotentis Patris et Filii et Spiritus Sancti descendat super nos et maneat semper. Amen” *Regulae Visitatoris*, s. 80-82. W duchowości Zgromadzenia od początku polecano konfratrom praktykę podwójnego codziennego rachunku sumienia. Najpierw szczegółowy, krótki przed obiadem i kolacją, którego celem była refleksja nad cnotą, jaką należy zdobyć lub wadą, jaką należy usunąć, a przed spoczynkiem należało odprawić ogólny rachunek sumienia, odnoszący się do wszystkich czynności dnia. Por. *Reguły Wspólne Zgromadzenia Misji*, X, 9; por. *Konstytucje i Reguły Zgromadzenia Misji*, 241; por. *Statuty Zgromadzenia Misji*, 19; por. *Normy Polskiej Prowincji Zgromadzenia Misji*, 79.

⁷⁶ „Demum Visitator diligenter curabit ut haec pia accipiendae rationis conscientiae consuetudo tanquam caeterarum gravissima ac utilissima apud nos vigeat et de hoc singulos suae Provinciae superiores aliquoties admonebit rationemque accurate exiget in Domino”. *Regulae Visitatoris*, s. 82. Wincenty pisząc o obowiązkach superiorów domów Zgromadzenia akcentował z przekonaniem: „Twoim podstawowym obowiązkiem jest ogólny zarząd wspólnotą domową. Musisz czuwać i czynić wszystko, aby panował w niej porządek” *Saint Vincent de Paul*, t. VII, s. 441; „Jako superior musisz: 1. Troszczyć się o własną doskonałość; 2. O doskonałość wszystkich członków wspólnoty; 3. Głosić Słowo Boże w kościele miejscowym i biednemu ludowi na misjach; 4. Sprawować sakramenty święte; 5. Sprawować kult liturgiczny; 6. Starać się o dobro duchowe i materialne ubogich, odwiedzać chorych i więźniów [...]” Tamże, t. II, s. 378; por. T. Marquina, *Przełożeni*, w: *Słownik duchowości wincen-tyńskiej*, t. II, s. 185-186.

celu swojego urzędu oraz świętości życia wymaganej od przełożonego prowincji, aktualnie sprawującego władzę⁷⁷ Prawodawca zawsze stawiał przed kandydatem na urząd wizytatora konkretne wymagania duchowe i moralne, oczekując, że mianowanym będzie kapłan wybitny, posiadający nieprzeciętną znajomość dzieł Zgromadzenia, a wobec konfratrów usłużny i prawdziwie pobożny⁷⁸. Obecne prawo własne instytutu potwierdziło powyższe wymagania, akcentując jeszcze pełniej zatroskanie wizytatora o dynamizm wszystkich konfratrów w realizację dzieł Zgromadzenia zgodnie z pierwotnym celem wspólnoty, budowanie żywej jedności w prowincji, popieranie apostołskości zróżnicowania poszczególnych domów i podjęcie celowej troski o osobowy rozwój i aktywność każdego członka wspólnoty prowincjalnej⁷⁹

10. Współczesna praktyka wizytacji kanonicznej

Wyznaczony przez specjalną instrukcję, zawartą w regułach dla wizytatora, sposób przeprowadzenia wizytacji, inspirował przez całą historię wincentyńskiego instytutu kanoniczne działania przełożonych prowincji. Wizytatorzy realizowali wiernie zalecenia instrukcji wydanej przez prawodawcę Zgromadzenia Misji, bowiem ze swej działalności wizytacyjnej musieli przysyłać przełożonemu generalnemu dokładne relacje i protokoły⁸⁰, jak również prawo własne fundamentalne zobowiązywało ich do dokładnego wypełniania zleceń superiora generalnego i przesłania mu wiernie spisanych relacji⁸¹. Taką samą powinność musi spełniać przełożony prowincji, kierując się najnowszym prawem Zgromadzenia, które zaleca urzędowe i zwyczajowe odwiedzanie domów swojej prowincji, jak również przesyłania relacji o stanie prowincji i sprawozdań z przeprowadzonych urzędowo wizytacji domów Zgromadzenia Misji⁸².

W tradycji Zgromadzenia zachowano również sposób przeprowadzenia urzędowej wizytacji kanonicznej domu instytutu. Wizytator specjalnym pismem zapowiada czas i program wizytacji, wskazując konfratra, który podejmie związane z tym czynności prawne. W większości przypadków wizytującym jest sam przełożony prowincji, ale może skorzystać z pomocy prawnej swego asystenta lub pozo-

⁷⁷ „De caetero quae superioribus particularibus quoad eorum personas spectat in regulis praescribuntur eo diligentibus servare enitetur, quo pluribus pro ratione officii sui vitae spiritualis studio praeire debet. Quod ut melius assequatur finem officii sui et sanctitatem in Visitatore requisitam ante oculos habere diligenter studebit”. *Regulae Visitoris*, s. 82.

⁷⁸ Por. *Konstytucje i Reguły Zgromadzenia Misji*, 109 § 2.

⁷⁹ Por. *Konstytucje Zgromadzenia Misji*, 123 § 2.

⁸⁰ Por. *Konstytucje i Reguły Zgromadzenia Misji*, 110 § 1.1.

⁸¹ Por. tamże, 110 § 1.13.

⁸² Por. *Konstytucje Zgromadzenia Misji*, 125.6; por. *Statuty Zgromadzenia Misji*, 69.6.

stałych radców prowincji, określając im dokładnie zakres udzielonych uprawnień⁸³ W dniu rozpoczęcia wizytacji sprawowana jest wspólnie Najświętsza Ofiara Mszy św., wizytujący wygłasza konferencję wstępną dotyczącą instytucji wizytacji i korzyści duchowych, jakie powinno przynieść wspólnocie podjęte działanie prawne. Wizytujący włącza się w rytm życia odwiedzanego domu, uczestniczy w ćwiczeniach ascetycznych, wspólnej modlitwie i w niektórych działaniach apostołskich członków domu. Zachowano również precedencję w podejmowaniu rozmów wizytacyjnych, poczynając od superiora i konfratrów aktualnie pełniących funkcje w domu Zgromadzenia. Następnie wizytator podejmuje dialog z pozostałymi konfratrami i spotyka się raz jeszcze z przełożonym domu. Wizytacja dotyczy aktualnego stanu dóbr doczesnych domu, a więc majątku ruchomego i nieruchomego, dochodów domu, pracy konfratrów, warunków materialnych życia w domu, posiadanej dokumentacji Zgromadzenia i dóbr powierzonych w zarząd Zgromadzeniu. Przełożony wizytujący ocenia również stopień realizacji tożsamości wincentyńskiej, konfrontując stan faktyczny z ostatnio zatwierdzonym i obowiązującym konfratrów programem wspólnotowym domu. Program ten powinien uwzględniać działalność apostołską domu, wspólną modlitwę, indywidualne i wspólnotowe korzystanie z dóbr materialnych, misjonarską postawę chrześcijańską w miejscu pracy, program formacji ciągłej, terminarz roboczych i formacyjnych spotkań, czas koniecznego odpoczynku, studium oraz *horarium* dnia⁸⁴. W rozmowach indywidualnych dominują sprawy dotyczące Zgromadzenia i osobistej drogi powołania, jak również zawsze istnieje możliwość przekazania w zaufaniu swoich spostrzeżeń, propozycji dotyczących ożywienia i zintegrowania wspólnoty, zachowania tożsamości wincentyńskiej i utrwalenia ludzkich relacji. Wizytacja praktycznie kończy się wspólną modlitwą i konferencją podsumowującą, którą wygłasza wizytujący. Może w niej wskazać na problemy zauważone w domu, jak również *ad hoc* podać środki zaradcze. Efektem kanonicznej wizytacji staje się wydanie dekretu powizytacyjnego, stanowiącego urzędowe podsumowanie zakończonych czynności prawnych i zawierającego istotne zalecenia do realizacji, które mogą dotyczyć wszystkich członków wspólnoty bądź poszczególnych urzędników i konfratrów uczestniczących bezpośrednio w sprawowaniu władzy. W dekreście zwyczajowo przypomina się o obowiązku pielęgnowania charyzmatu wincentyńskiego i przeżywania swego powołania w duchu odpowiedzialności za wspólnotę i jej dzieła⁸⁵

⁸³ Por. *Konstytucje Zgromadzenia Misji*, 126-127; por. *Statuty Zgromadzenia Misji*, 73-74; por. *Normy Polskiej Prowincji Zgromadzenia Misji*, 140-141.

⁸⁴ Por. *Statuty Zgromadzenia Misji*, 16.

⁸⁵ Por. *Konstytucje Zgromadzenia Misji*, 21 § 1-2; „Przełożeni powinni gorliwie wypełniać swój urząd i wraz z powierzonymi sobie członkami starać się budować braterską w Chrystusie wspólnotę,

V. ZAKOŃCZENIE

Św. Wincenty à Paulo, jako pierwszy prawodawca i przełożony generalny Zgromadzenia Misji, wyznaczył wizytatorowi jako przełożonemu prowincji zakres prawnych obowiązków wobec wspólnoty oraz konkretnych uprawnień kanonicznych. Jako prawodawca nowego instytutu jasno określił swoje postulaty dotyczące sprawowania władzy⁸⁶. Przyznanie przełożonemu prowincji stosownych uprawnień w codziennym sprawowaniu władzy, jak i w czasie działalności wizytacyjnej, stało się najistotniejszą inspiracją do rozwoju i utrwalenia kanonicznego posługiwania tego najwyższego urzędu w prowincji. To odpowiedzialne sprawowanie władzy wymagało od kandydata szczególnych uzdolnień i wyjątkowych przymiotów osobowych. Określając wymagania do sprawowania tego urzędu nie można było pominąć uzdolnień wewnętrznych i duchowych, sprawności intelektualnej, odpowiedniego przygotowania i umiłowania życia wspólnotowego, zdolności do współdziałania w rządzeniu przez pielęgnowanie właściwych relacji międzyosobowych, jak również stałych cnót świadczących o permanentnym nabywaniu chrześcijańskiej doskonałości przez kandydata, co miało wyjątkowo skutkować również w czasie kanonicznych wizytacji poszczególnych domów prowincji. Należy przyznać, że Wincenty à Paulo postawił zasadnicze wymagania w tej materii, co w wymiarze słuszności zostało potwierdzone przez obecne wskazania prawne Kościoła⁸⁷

w której szuka się i miłuje przede wszystkim Boga. Powinni więc karmić często swoich podwładnych słowem Bożym i doprowadzać do sprawowania świętej liturgii. Mają być dla nich przykładem w pielęgnowaniu cnót oraz w zachowywaniu przepisów i tradycji własnego instytutu. Niech starają się zaradzić odpowiednio ich potrzebom, niech troszczą się o chorych i odwiedzają ich, niech poskramiają niespokojnych, pocieszają małodusznych i będą dla wszystkich cierpliwi” KPK, kan. 619; por. J. Kałowski, *Życie braterskie we wspólnocie. Studium prawnohistoryczne*, Warszawa 1999, s. 184-188.

⁸⁶Wincenty zalecał, aby relacje na osi przełożony – podwładny w życiu wspólnotowym układały się na wzór odniesień rodzinnych. To podstawowe wymaganie było owocem jego osobistych przemyśleń, w których można zauważyć wyraźne wpływy epoki potrydenckiej przeciwstawiającej się dezintegracji w życiu Kościelnym, społecznym, wspólnotowym i rodzinnym. Por. J. Corera, *Ideas de san Vicente sobre la autoridad en la vida comunitaria*, w: „Annales” 85(1977), s. 120-133; por. Reguły Wspólne Zgromadzenia Misji, V, 2. Wincenty zalecał przełożonym nie tylko cierpliwość i wytrwałość, łagodność i dobroć, ale i zdecydowaną stanowczość, kiedy należało skutecznie zareagować przeciw wszelkim nadużyciom, by w niczym nie naruszyć dobra wspólnoty. Por. *Saint Vincent de Paul*, t. IV, s. 91.

⁸⁷Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej, Sacrosanctum Concilium*, nr 19; Tamże, *Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego Perfectae caritatis*, nr 14; tamże, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym, Dei Verbum*, nr 25; tamże, *Dekret o posłudze i życiu kapłanów, Presbyterorum Ordinis*, nr 7; KPK, kan. 619.